

G. van Gurp, *Brabantse stoffen op de wereldmarkt. Proto-industrialisering in de Meierij van 's-Hertogenbosch 1620-1820* (Tilburg: Stichting Zuidelijk Historisch Contact Tilburg, 2004) 284 p. ISBN 9070641720

Het gangbare beeld van Noord-Brabant als Generaliteitsland in de vroegmoderne tijd is dat van achterstelling en uitbuiting. Desondanks kon op het Brabantse platteland een bloeiende textielnijverheid ontstaan, die na 1650 concurreerde met Hollandse steden. Over de omvang en ontwikkeling van deze textielnijverheid was tot op heden echter weinig bekend.

Het boek *Brabantse stoffen op de wereldmarkt* vult daarom een lacune. Op basis van een indrukwekkende hoeveelheid archiefmateriaal vertelt Gerard van Gurp het verhaal van twee eeuwen laken- en linnenproductie in de Meierij van Den Bosch. In de inleiding plaatst Van Gurp deze geschiedenis in het internationale debat rondom proto-industrialisering. Hij geeft een adequaat overzicht van dit debat sinds de jaren zeventig, de verschillende invullingen van het begrip proto-industrie en de kritiek die er sindsdien op het model is gekomen. Zo is uit verscheidene empirische onderzoeken gebleken dat proto-industrie lang niet overal leidde tot industrialisatie, dat demografische patronen zeer per regio varieerden en dat huisnijverheid niet noodzakelijkerwijs samenging met landbouwactiviteiten. De lezer krijgt de indruk dat Van Gurp de meeste kritiek op het model van proto-industrie deelt, maar de auteur maakt helaas niet duidelijk welke plaats in het debat hij zelf precies inneemt. Desondanks kiest hij het begrip proto-industrie als leidraad voor zijn boek, waarin hij het concept impliciet lijkt te gebruiken in de nogal brede en neutrale betekenis van 'huisnijverheid voor externe markten'.

Hoofdstuk 2 en 3 behandelen de geografische en politieke context. De Meierij, verdeeld in vier kwartieren rondom Den Bosch, omvatte onder meer de steden Helmond, Eindhoven, Oisterwijk en Oss en de dorpen Tilburg en Geldrop. Om de textielnijverheid in Den Bosch te beschermen werd in de Middeleeuwen de nijverheid op het omringende platteland verboden. Een uitzondering werd gemaakt voor de steden in de Meierij en de heerlijkheid Tilburg en Goirle. Van Gurp richt zich daarom met name op de wolnijverheid in Tilburg en de linnennijverheid in Eindhoven en Helmond. Waar de bronnen dit mogelijk maken, gaat hij ook in op andere dorpen en steden in de Meierij.

De achtergestelde positie van Noord-Brabant, eerst als vijandig en later als Generaliteitsgebied, bleek onder andere uit een zware belasting van handel met de Republiek. In de loop van de zeventiende eeuw wisten enkele plaatsen in de Meierij (onder meer Tilburg, Helmond en Oisterwijk) echter een 'concessie' te verkrijgen voor lakens en linnen. Dit hield in dat zij zonder in- en uitvoerrechten textiel mochten verhandelen met andere plaatsen in de Republiek. Een voorwaarde was dat de stoffen onbewerkt waren, dus niet geveerd of geschoren, en dat ieder stuk een herkenbaar productieteken kreeg aangehecht. Van Gurp toont aan dat er een belangenstrijd plaatsvond in de Staten-Generaal tussen productiecentra van textiel, zoals Leiden, Haarlem en Den Bosch, en handelscentra, zoals Amsterdam en Rotterdam. Het politieke overwicht van de handelssteden zorgde er uiteindelijk voor dat enkele Brabantse plattelandssteden en -dorpen hun concessie kregen. De traditionele verklaring dat de Noord-Brabantse textielcentra werden opgezet als dependances van Hollandse textielproducenten in bijvoorbeeld Leiden en Haarlem, blijkt dus niet te kloppen.

In verschillende hoofdstukken beschrijft Van Gurp vervolgens uitvoerig de producenten, handel, grondstoffen en productie van textiel. Ondanks de bronnenschaarste,

die er vaak toe leidt dat de auteur moet generaliseren op basis van een beperkt aantal 'cases', slaagt hij erin een coherente geschiedenis van de nijverheid in de Meierij te reconstrueren. Het Brabantse perspectief vormt niet alleen een aanvulling op de historische kennis, maar nuanceert ook de voorheen voornamelijk 'Hollandse' interpretatie van de Brabantse plattelandsnijverheid. Van Gulp toont bijvoorbeeld aan dat de Leidse invloed op de Tilburgse nijverheid veel minder pregnant was dan Posthumus (en vele historici na hem) heeft beweerd. In zijn analyse legt de auteur mijns inziens echter wel erg veel nadruk op de 'zelfstandigheid' van de textielproductie en -handel op het Brabantse platteland. Alhoewel deze konden bouwen op een bestaande traditie, werden zij in de loop van de zeventiende eeuw toch vooral gestimuleerd door de, door Van Gulp zelf beschreven, steun van de Hollandse handelssteden. Zonder de belangrijke afzetmarkten in Holland zou de bloei van deze industrie ondenkbaar zijn geweest. De Brabantse plattelandsgebieden konden wel lobbyen voor deze steun, maar waren uiteindelijk afhankelijk van de machtsverhoudingen tussen de Hollandse steden bij de besluitvorming in de Staten-Generaal.

In de volgende hoofdstukken analyseert Van Gulp de relatie tussen plattelandsnijverheid en landbouw, demografie en (de-)industrialisatie. Hij concludeert dat de combinatie van landbouw en textielnijverheid in de Meierij vóór de negentiende eeuw niet evident was, en dat demografische groei eerder veroorzaakt werd door de aanwezige textielnijverheid dan dat deze hiertoe zou hebben geleid. Wat betreft industrialisatie ontwaart hij een vergelijkbaar patroon als in andere proto-industriële gebieden in Europa.

Op sommige punten paste de Meierij wel, op andere punten minder, in het traditionele proto-industriële model. 'In de variëteit van Europa is dus plaats voor de situatie in de Meierij [...]' (p. 237). Deze conclusie dat het proto-industriële model lang niet overall of in zijn totaliteit opging in vroegmodern Europa stond eigenlijk – ook volgens Van Gurps eigen inleiding – al vast. Dit laat echter onverlet dat *Brabantse stoffen* een rijke en belangrijke regionale studie is, die veel nieuwe kennis en een ander perspectief biedt op de preïndustriële textielproductie in wat in de negentiende eeuw een van de grootste industriële textielcentra van Nederland zou worden.

Elise van Nederveen Meerkerk

Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis

Brigitte Slot, *Iedereen kapitalist. De ontwikkeling van het beleggingsfonds in Nederland gedurende de 20ste eeuw*. Proefschrift Technische Universiteit Delft 2004 (Amsterdam: Aksant, 2004) 620 p. ISBN 9052601518

In de tweede helft van de jaren 1990 leek het alsof beleggen, vooral in aandelen, in brede lagen van de Nederlandse bevolking ingang zou vinden. Terwijl tot 1989 nooit meer dan acht procent van de particuliere huishoudens effecten had bezeten, steeg dit percentage snel naar een niveau van twintig en meer rondom de eeuwwisseling. Oorzaken waren onder andere een gunstig beursklimaat, lage rendementen voor andere beleggingsvormen, de beschikbaarheid van veel liquiditeit voor een generatie die het geld gemakkelijk liet rollen, en vooral een huizenhoog optimisme over de ontwikkeling van een op informatietechnologie gebaseerde 'nieuwe economie' die weinig of geen grenzen aan de groei zou kennen. Beleggen werd *fun*. In het najaar van 2000